

Mechanismus volebního bonusu a řecká varianta volební reformy optikou výsledků českých sněmovních voleb 2010*

JAKUB CHARVÁT**

Abstract: The Electoral Bonus Mechanism and Greek Variant of Electoral Reform in View of Results of Elections to the Czech Chamber of Deputies

This article focuses on proving some of the earlier published hypotheses that criticized the possibility applying the electoral bonus (bonus seats) to elections to the Chamber of Deputies in the Czech Republic. The results of the Czech parliamentary elections held at the very end of May 2010 provide some empirical data for this analysis and help to prove that the mechanism of the electoral bonus is not useful in the Czech political system. The main reasons for this claim are the hypotheses that the electoral bonus should not reinforce the position of the government coalition and that it erodes the will of the people, whose votes in fact count towards the bonus seat(s) of another party (namely that party which receives the electoral bonus).

Keywords: Czech Republic, elections 2010, electoral bonus, Chamber of Deputies, Greek variant

1. Úvod

Ačkoli diskuse o volební reformě utichla záhy po vyslovení nedůvěry Topolánkově vládě v březnu roku 2009, dá se vzhledem k předchozímu vývoji předpokládat, že i v budoucnu se otázka změny zákona o volbách do Poslanecké sněmovny opět dostane do popředí zájmu (nejen) politiků (srov. Šedo 2009: 150). Současně se jeví jako dosti pravděpodobné, že i v budoucnu se otázka možnosti zavedení volebního bonusu stane jedním z východisek dalších úvah a diskusí o české sněmovní volební reformě. Proto má – přinejmenším podle mého názoru – smysl dále se řeckou variantou volební reformy zabývat, navíc kritické reflexe mohou odstranit některé z dosud přehlížených nedostatků jednotlivých navrhovaných a diskutovaných variant.

Vrcholní politici se po sněmovních volbách konaných v červnu roku 2006 shodli na tom, že stávající volební systém má dva základní nedostatky: podreprezentovává malé politické

---

* Text vznikl v rámci spolupráce na grantu GAČR č. 407/09/1023 – Budování české demokracie v letech 1989–2009.

** Autor působí jako vědecký pracovník na katedře humanitních věd Metropolitní univerzity Praha, e-mail: charvat@mup.cz.

strany a znemožňuje ustavení silné většinové vlády. Už se ovšem nezamýšleli nad tím, zda jde skutečně o nedostatek volebního systému, nebo českého politického prostředí vůbec. Nezamysleli se například nad podobou stranického systému a koaličním potenciálem jednotlivých politických stran. Přitom právě zde se nacházely kořeny celého problému (podrobněji viz závěr).

Přesto byly podoba stranického systému a mechanismus ustavování vládních koalic v české Poslanecké sněmovně dlouhou dobu přehlíženy, protože si většina dřívějších návrhů na volební reformu kladla za cíl posílení většintvorných prvků uvnitř volebního systému. To byl ostatně i jeden z hlavních cílů volební reformy schválené v roce 2002. Jak se později ukázalo, posílením většintvorných prvků si sice svou pozici nepatrně vylepšily dvě největší strany, avšak na úkor malých politických stran, a tedy svých potenciálních koaličních partnerů. Celkově se tak pravděpodobnost ustavení silné parlamentní většiny po této volební reformě ještě snížila ve srovnání s volebním systémem užívaným v devadesátých letech dvacátého století. *De facto* totiž každá z velkých stran tímto svým posílením získala méně mandátů, než kolik jich malé politické strany ztratily. Tato ztráta poslaneckých mandátů malých politických stran se totiž dělí mezi obě velké strany, malé strany ovšem uzavírají vládní koalici pouze s jednou z nich.

V českém případě se tak ukazovalo, že to není ani tak zisk mandátů velké politické strany, co rozhoduje o síle budoucí vládní koalice, ale spíše množství mandátů, které přinášejí malé politické strany svému silnějšímu koaličnímu partnerovi. Čím více mandátů malé strany získají, tím silnější vládní koalice bude. Na simulacích sněmovních volebních výsledků (např. viz Charvát 2009a, Charvát 2009b: 78–79) bylo možné sledovat, že s rostoucí proporcionalitou volebního výsledku rostla i síla parlamentní většiny, o níž se opírala vládní koalice. Zdálo se, že to si snad konečně uvědomila i vláda vedená Mirkem Topolánkem, když jedním ze dvou výchozích bodů vládního zadání pro volební reformu byl požadavek co možná nejproporčnějšího rozdělení poslaneckých mandátů, zejména v případě malých politických stran.

Lékem pro českou politiku se podle politiků tedy měla stát reforma volebního systému, pro niž byly nastaveny dva základní parametry: jednak aby došlo k jakési bonifikaci vítězné strany; jednak zvýšení proporcionality alokace poslaneckých mandátů politickým stranám vzhledem k podílům voličských hlasů, které ve volbách tyto strany obdržely (viz *Koaliční smlouva*: 28). Limitem předloh reformy volebního systému pak samozřejmě bylo znění článku 18, odstavce 1 Ústavy České republiky, který kodifikuje volbu Poslanecké sněmovny podle zásad poměrného zastoupení.

Vyšší míry proporcionality volebních výsledků mělo být ve všech předložených variantách návrhu novely volební legislativy dosaženo v rámci prvního skrutinia, zejména prostřednictvím zvětšení velikosti volebních obvodů a rovněž použitím proporčnější metody přepočtu hlasů na mandáty (než je současnou volební legislativou aplikovaný d'Hondtův dělitel), konkrétně podle vládního zadání nejlépe aplikací Hagenbach-Bischoffovy kvóty. Volební prémie pak měla být vítěznému kandidujícímu subjektu poskytnuta v rámci skrutinia druhého – politické straně, která získala ve volbách nejvíce voličských hlasů, měly být přikázány všechny mandáty, jež se nepodařilo rozdělit v prvním skrutiniu.

Ačkoli se část české politologické obce (srov. Sokol 2008, Havlík a Kopeček 2008, Bureš 2009, Klíč 2009 ad.)¹ shodla na přínosu volební reformou navržených principů, snažil jsem se na několika místech (zejména Charvát 2009a, Charvát 2009b) poukázat na problémy takto

nastavené volební reformy. Část argumentace zpochybňující přínos mechanismu volebního bonusu byla nicméně založena na hypotetických úvahách a situacích² (případně příkladech ze zahraničí), proti čemuž směřovala kritika daného přístupu. Výsledky českých sněmovních voleb, konaných na sklonku května roku 2010, ovšem umožňují dříve představené hypotézy testovat a obhájit, což je cílem předkládaného textu.

2. Princip volebního bonusu optikou výsledků sněmovních voleb 2010

Jednou z hlavních výchozích úvah pro kritiku vládního návrhu volebního systému bylo zpochybnění přínosu principu bonifikace vítěze volební soutěže pro ustavování vládních koalic. Volební bonifikace vítěze má své opodstatnění v situaci, kdy do voleb vstupují dva podobně silné volební bloky politických stran, které svým sdružením do těchto bloků dávají najevo ochotu uzavřít spolu vládní koalici a v případě volebního vítězství společně přijmout vládní odpovědnost. Taková situace ovšem v českém politickém systému neexistuje.

Navíc může nastat situace, kdy by byl bonifikován vítěz volební soutěže, ačkoli by byla ustavena sněmovní většina případné koalice druhé strany v pořadí ve volební soutěži spolu s další(mi) menší(mi) politickou(ými) stranou(ami). Taková vládní koalice by byla bonifikací vítězné strany zbytečně oslabena, zatímco volební prémie by paradoxně posílila sněmovní opozici. Naopak při neexistenci volební prémie by se taková koalice opírala o silnější sněmovní většinu. Volební bonus by tak evidentně neplnil onu funkci, která mu byla autory variant volební reformy přisouzena. Naopak se ukazuje, že čím výraznější by ona bonifikace byla, tím větší problém vyvstává. V českém prostředí se tak bonifikace vítězné politické strany může nakonec projevit jako kontraproduktivní, protože se příliš neslučuje s logikou české podoby koaličních vlád (podrobněji např. Charvát 2009b: 74–77).

V parlamentních systémech totiž platí, že skutečným vítězem voleb je nikoli ten politický subjekt, který získal nejvíce hlasů, nýbrž takový subjekt, který dokáže nalézt sněmovní většinu, jež vysloví důvěru „jeho“ (koaličnímu) kabinetu. Může jít až o druhou stranu v pořadí z hlediska počtu získaných voličských hlasů, jako tomu bylo například na Slovensku po parlamentních volbách konaných v letech 1998 a 2002, kdy zvítězilo Hnutí za demokratické Slovensko v čele s kontroverzním Vladimírem Mečiarom (více např. Just 2002, Just 2004). Tato úvaha nás vede k následující hypotéze:

H1: Princip volebního bonusu nemusí nutně posílit vládní koalici.

Srovnáme-li skutečné výsledky českých sněmovních voleb konaných v roce 2010 s modelem³ volebních výsledků přepočtených podle takzvané řecké varianty volební reformy a s modelem čistě proporční alokace mandátů (viz tab. 1), vidíme, že při aplikaci volebního bonusu je vládní koalice ODS, TOP 09 a strany Věci veřejné oslabena ve prospěch opoziční ČSSD. Zatímco podle stávajícího nastavení volebního systému i podle případné čistě proporční alokace mandátů vládní koalice získává sto osmnáct poslaneckých křesel, při aplikaci řecké varianty volební reformy by to bylo jen sto dvanáct mandátů. O oněch chybějících šest mandátů by tedy byla posílena opozice místo vládní koalice, což by při méně výrazné vládní většině v Poslanecké sněmovně mohlo výrazně ztížit proces sestavování koaličního kabinetu.

Tabulka 1: Modelování volebních výsledků sněmovních voleb konaných v roce 2010 a jejich srovnání se skutečnými volebními výsledky

	ČSSD	ODS	TOP 09	KSČM	VV	Vláda ODS, TOP 09 a VV
Skutečné výsledky	56	53	41	26	24	118
Čistě proporčně	54 (-2)	50 (-3)	41 (± 0)	28 (+2)	27 (+3)	118 (± 0)
Řecká varianta	63 (+7)	48 (-5)	39 (-2)	25 (-1)	25 (+1)	112 (-6)

Zdroj: Vlastní výpočty autora

3. Volební bonus v řecké variantě a výsledky sněmovních voleb 2010

Další kritika na adresu principu volebního bonusu v Topolánkovou vládou navrhovaných variantách volební reformy směřovala proti tezi, že vítězná strana bude bonifikována na úkor druhé nejsilnější politické strany. Řecká varianta se pak na modelech volebních výsledků několika předchozích sněmovních voleb jevila jako nejméně příznivá pro malé politické strany, které byly v tomto případě podprezentovány výrazněji nežli v případě dvou ostatních předložených alternativ sněmovní volební reformy. I zde pocházel volební bonus nikoli pouze z mandátových zisků druhé nejsilnější strany ve volbách, ale ze zisků všech ve sněmovně zastoupených politických stran – druhá nejsilnější strana byla výrazně oslabená, ale oproti realitě voleb konaných v roce 2006 ztrácely i jedna malá a střední strana, i když pouze jeden poslanecký mandát. Porovnáme-li ovšem výstup modelu českých sněmovních voleb konaných v roce 2006 pomocí takzvané řecké varianty s modelem čistě proporční alokace mandátů, zjistíme, že by došlo zhruba ke stejné penalizaci všech politických stran – samozřejmě kromě bonifikované strany vítězné (srov. Charvát 2009b: 69–70; tabulka 1).

Výše popsané zjištění nás vede k předložení následujících dvou hypotéz:

H2: Bonus pro vítěze volební soutěže jde nejen na úkor druhé strany v pořadí, ale i ostatních politických stran zastoupených v Poslanecké sněmovně.

H3: Dochází ke zhruba stejné penalizaci všech v Poslanecké sněmovně zastoupených politických stran ve srovnání s čistě proporční alokací mandátů.

Srovnáme-li modelové výsledky sněmovních voleb konaných v roce 2010 podle řecké varianty s výsledky skutečnými (viz tabulka 1), zdá se, že hypotéza H2 v podstatě platí. Volební bonus by sice šel z velké části na úkor ODS jako druhé strany v pořadí (jedná se o pět mandátů), na volební bonus by ovšem přispívaly i TOP 09 (dvěma mandáty) a KSČM (jedním mandátem). Do jisté míry by to ovšem bylo způsobeno tím, že po sněmovních volbách konaných v roce 2010 nemáme v Poslanecké sněmovně žádnou malou politickou stranu (se zisky pod zhruba deset procent voličských hlasů), na jejíž mandátové zisky mívá volební inženýrství významný vliv. Zastoupení ve sněmovně naopak získaly dvě strany velké a tři strany středně velké,⁴ jejichž mandátových zisků se volební inženýrství (přinejmenším při zachování volebního systému poměrného zastoupení) týká často jen nepatrně.

O něco jiný výsledek ovšem dostáváme při porovnání modelových výsledků podle řecké varianty volební reformy s modelem čistě proporční alokace poslaneckých křesel (viz tab. 1). Zde vidíme, že volební bonus pro vítěznou politickou stranu (o velikosti devět mandátů) jde na úkor všech politických stran, a to bez ohledu na jejich velikost. Každá z „nevítězných“ politických stran přispívá na volební bonus zhruba stejným počtem mandátů – ODS, TOP 09 a Věci veřejné po dvou mandátech, KSČM pak dokonce třemi mandáty.

Dalším problémem řeckou variantou navržené bonifikace je deformace proporcionality volebního systému nikoli v důsledku neschopnosti volební formule akurátněji rozdělit poslanecké mandáty, ale z rozhodnutí zákonodárců. Tím by byla narušena vůle (části) voličů jedné strany, jejichž hlasy by byly využity *de facto* ve prospěch strany jiné.

Jako příklad (viz Charvát 2009b: 74) se nabízela situace z českých sněmovních voleb konaných roku 2006, kdy Straně zelených chybělo k zisku mandátu v Královéhradeckém kraji sedmdesát pět hlasů. Pokud by se podobná situace opakovala v nějakém volebním (sdruženém) kraji i při řecké variantě volebního systému, nejenže by Strana zelených nezískala v takovém kraji jediný sněmovní mandát, ale tento mandát by byl navíc převeden do druhého skrutinia, aniž by se o něj Strana zelených mohla ucházet. Tento mandát by pak získala vítězná strana na celostátní úrovni, v horším případě by mohlo jít dokonce o stranu, se kterou Strana zelených není ochotna po volbách spolupracovat.

Tato úvaha nás vede k postulování následující hypotézy:

H4: Princip volebního bonusu užitý v řecké variantě volební reformy narušuje vůli (části) voličů, jejichž hlasy jsou de facto využity ve prospěch strany jiné.

Byly-li by ve volbách do české Poslanecké sněmovny konaných na sklonku května roku 2010 poslanecké mandáty rozdělovány pomocí tzv. řecké varianty návrhu volební reformy, volební bonus by čítal devět mandátů, které by se nepodařilo rozdělit prostřednictvím Hagenbach-Bischoffovy metody přepočtu voličských hlasů na poslanecké mandáty v prvním skrutiniu (viz tabulka 2).

Tabulka 2: Modelové rozdělení mandátů v I. skrutiniu podle řecké varianty

	ČSSD	ODS	TOP 09	KSČM	VV	Zbývá
Praha	4	7	8	1	3	1
Středočeský	6	7	5	3	3	0
Severozápad	6	4	3	3	2	1
Jihovýchod	6	6	5	3	3	1
Severozápad	7	7	6	4	4	2
Severovýchod	10	7	6	5	4	1
Moravskoslezský	8	4	2	3	3	2
Střední Morava	7	6	4	3	3	1
Celkem	54	48	39	25	25	9

Zdroj: Vlastní výpočty autora

Tento počet mandátů by v rámci volebního bonusu připadl ČSSD, ačkoli tato strana by si do případného druhého celostátního skrutinia přinesla pouze nepatrný podíl (méně než šestinu) nevyužitých voličských hlasů ze skrutinia prvního. Pokud by se jednalo o skrutinium dorozdělující zbylé mandáty z voličských hlasů, které nevedly k obsazení mandátů v prvním skrutiniu, příslušel by ČSSD v takovém druhém skrutiniu jediný další mandát – všem ostatním stranám postoupivším do skrutinia by pak připadlo po dvou mandátech. Podobně i v situaci, kdy by se zbylé mandáty rozdělovaly ze zbytkových hlasů na úrovni volebních (tzv. sdružených) krajů, by ČSSD získala jeden další mandát – KSČM by získala další tři mandáty, ODS a TOP 09 po dvou dalších mandátech a VV další jeden mandát (viz tabulka 3).

Tabulka 3: Modelové rozdělení mandátů v případném II. skrutiniu

	ČSSD	ODS	TOP 09	KSČM	VV
Celostátní druhé skrutinium	1	2	2	2	2
Metoda největších zbytků na úrovni volebních obvodů (volebních krajů)	1	2	2	3	1
Druhé skrutinium podle řecké varianty (volební bonus)	9	0	0	0	0

Zdroj: Vlastní výpočty autora

Současně by nastala situace, kdy by jedné politické straně chyběl nepatrný počet voličských hlasů k zisku mandátu, který by se nakonec nepodařilo obsadit, protože by tento mandát ve svém důsledku připadl v rámci volebního bonusu jiné politické straně, která zvítězila ve volební soutěži. Tato konkrétní situace by byla o to paradoxnější, že by se jednalo o voličské hlasy ODS. Při alokaci poslaneckých křesel podle pravidel stanovených řeckou variantou volební reformy ve sněmovních volbách konaných v roce 2010 by ODS v Moravskoslezském kraji chybělo zhruba šest set voličských hlasů (při Hagenbach-Bischoffově kvótě ve výši 20 542 voličských hlasů, tedy zhruba tři procenta hodnoty Hagenbach-Bischoffovy kvóty)

Tabulka 4: Modelové rozdělení mandátů v Moravskoslezském kraji v I. skrutiniu podle řecké varianty

Celkem odevzdaných platných hlasů: 583753 Platných hlasů ve skrutiniu: 472461		Počet mandátů: 22 Q = 20542	
Politická strana	Hlasů voličů v kraji	Přiděleno mandátů	Nevyužitých hlasů
ČSSD	170081	8	5745
ODS	102102	4	19934
TOP 09	58356	2	17272
KSČM	73627	3	12001
Věci veřejné	68295	3	6669
Neobsazených mandátů: 2			

Zdroje: <http://volby.cz>; vlastní výpočty autora

k tomu, aby zde získala (svůj) pátý mandát. Vzhledem k nedělitelnosti mandátu tak nastává situace, že téměř dvacet tisíc hlasů voličů ODS by svým hlasováním ve svém důsledku nepřispělo k většímu zastoupení preferované politické strany ve sněmovně, ale naopak by tyto hlasy *de facto* zvýšily počet poslanců ČSSD o jeden mandát.⁵

4. Řecká varianta a proporcionalita volebních výsledků

Ačkoli se na první pohled mohlo zdát, že výše zmíněné vládní zadání pro volební reformu nabízí řešení stávajících problémů při ustavování českých vlád, podrobnější pohled odhaluje závažný problém samotného vládního zadání volební reformy. Je to kombinace principu posílení vládní akceschopnosti spolu s požadavkem na posílení proporcionality výstupů volební soutěže, tedy kombinace dvou protichůdných principů (srov. např. Lijphart 1984, Nohlen 1990, Powell 2000, Powell a Vanberg 2000). *De facto* totiž princip volebního bonusu, tedy zvýhodnění ve volbách nejsilnějšího kandidujícího subjektu, nutně musí snižovat celkovou míru proporcionality volebního systému, což potvrzuje například italská zkušenost s volební legislativou pro první komoru přijatou na sklonku roku 2005, užívající bonusové mandáty pro vítěze volební soutěže. Volební prémie zde výrazně omezila mechanický účinek jindy značně proporční volební formule (respektive jedné z nejproporčnějších volebních formulí) užívané pro přepočítání obdržovaných voličských hlasů na poslanecké mandáty – Hagenbach-Bischoffovy kvóty, ba ho fakticky destrukovala (srov. Pecháček a Němec 2008: 13, Charvát 2009b: 69).

Matematické modely volebních výsledků sněmovních voleb konaných v červnu roku 2006 podle skotské a řecké varianty návrhu volební reformy výše předloženou domněnku potvrzovaly (viz Charvát 2009c). Řecká varianta se jevila skutečně jako více disproporční než skutečné rozdělení mandátů. Tento poznatek nás může vést ke stanovení poslední hypotézy, a sice že:

H5: Řecká varianta neposiluje proporcionalitu volebních výsledků.

Pro potřeby ověření této hypotézy bude vybrán Gallagherův *Least squares index* (Gallagher 1991).⁶ Z hlediska mechanismu samotného výpočtu Gallagher (1991: 40) uvádí, že index nejmenších čtverců umocňuje rozdíl mezi podílem obdržovaných hlasů a přikázaných mandátů jednotlivých stran, pak tyto hodnoty za každou stranu sečte, vydělí dvěma a odmocní. Matematicky zapsáno by to tedy znamenalo, že: $Lsq = \sqrt{1/2 \sum (v_i - s_i)^2}$. Hodnoty *Least squares* indexu se pohybují v uzavřeném intervalu od nuly do sta, přičemž hodnota nula by znamenala dosažení ideálu proporčního rozdělení mandátů, zatímco maximální možná hodnota sto by znamenala naprosto disproporční alokaci mandátů.

Pro potřeby našeho srovnávání míry proporcionality jednotlivých variant volebního inženýrství nám stačí jistě zjednodušení výpočtu Gallagherova indexu – v podobě zaměření se na porovnávání hodnot proporcionality volebních výsledků (a jejich simulací) při zohlednění zisků pouze u sněmovních stran. Takto sice nezískáme naprosto přesné hodnoty *Least squares* indexu pro volební systém jako celek, umožní nám to ovšem porovnání, která z navrhovaných možností volebního inženýrství je nejproporčnější, a jak tyto deformují proporcionalitu. Ostatně sám Gallagher (Gallagher a Mitchell 2005: 605) připouští možnost nevšímání si

kategorie „Ostatní“, protože takový postup produkuje výsledky velmi podobné těm správným (rozuměj úplným).

Prostým porovnáním hodnot indexu na sněmovní úrovni v situaci, kdy by se poslanecké mandáty ve sněmovních volbách konaných v roce 2010 rozdělovaly podle řecké varianty volební reformy, s mírou disproporce alokace mandátů podle skutečných výsledků sněmovních voleb konaných v roce 2010 (viz tabulka 5) zjišťujeme, že řecká varianta volebního systému je více disproporční nežli stávající volební systém, i když jen nepatrně. To je ostatně zřejmé již z tabulky 1. Hlavní příčinou této disproporce je pak právě volební bonus pro vítěze volební soutěže.

Tabulka 5: Míra disproporcionality volebních výsledků při užití Gallagherova indexu a při počítání pouze s výsledky sněmovních stran

	Celkem	ČSSD	ODS	TOP 09	KSČM	VV
Volby 2010	6,73	4,19	4,44	2,44	1,22	0,79
Řecká varianta	7,58	6,66	2,67	1,98	0,87	1,15

Zdroj: Vlastní výpočty autora

5. Závěr

Cílem předkládaného textu bylo obhájit dříve stanovené hypotézy vztahující se k řecké variantě návrhu volební reformy a k aplikaci principu volebního bonusu v českých politických podmínkách. Výsledky českých sněmovních voleb konaných na sklonku května roku 2010 nám poskytují dostatečný materiál pro testování těchto hypotéz, které byly v dříve publikovaných textech založeny zejména na hypotetických situacích a úvahách.

Na základě sněmovních volebních výsledků z roku 2010 a následného politického vývoje v České republice je možné dokázat, že princip volebního bonusu nemusí nutně vést k posílení vládních koalic a v důsledku toho k usnadnění procesu ustavování vládních většin v Poslanecké sněmovně. Dále je zřejmé, že bonus pro vítěze volební soutěže navrhovaný řeckou variantou volební reformy by nepocházel pouze z mandátových zisků druhé strany v pořadí, ale ze zisků všech ve sněmovně zastoupených politických stran. Tato tendence je ještě zřejmější ve srovnání s případnou čistě proporční alokací poslaneckých mandátů. Současně by byla narušena vůle (části) voličů, pokud by jejich hlasy nevedly k obsazení mandátu jimi preferovanou stranou, nýbrž ke zvýšení počtu bonusových mandátů, které by získala ve volební soutěži vítězná politická strana – v několika případech dokonce strana konkurenční.

Potvrzuje se tak dřívější závěr, že ani řecká varianta nenabízí uspokojivé řešení případných problémů s ustavováním vládních většin. Zdá se tedy, že institucionální, respektive volební inženýrství spíše zakrývá, než aby řešilo skutečný problém českého politického systému. Skutečná příčina problémů s ustavováním sněmovních většin nespočívala a nespočívá ve volebním systému samotném, nýbrž ve stávající podobě systému stranického – konkrétně v nulovém vládním koaličním potenciálu KSČM (který ovšem nutně neimplikuje nulový potenciál

komunistické strany pro jinou formu spolupráce na půdě Poslanecké sněmovny – například během legislativního procesu).² Zdůrazněme, že chyba rozhodně není pouze na straně KSČM, jak si někdy ostatní politické strany namlouvají.

Nulový koaliční potenciál KSČM s sebou nese ještě jeden výrazný a často kritizovaný fenomén vládnutí v České republice. Konkrétně se jedná o ohromný vyděračský potenciál malých politických stran, neúměrně vysoký ve srovnání se skutečným podílem jejich sněmovního zastoupení. Tento vyděračský potenciál byl (a je) podněcován skutečností, že v důsledku neochoty vládní spolupráce s KSČM (a pochopitelného nízkého zájmu na ustavení vládní koalice dvou největších politických stran) nám absentují alternativy vládní spolupráce. Disponovaly-li by ale všechny ve sněmovně zastoupené politické strany vládním koaličním potenciálem, bylo by možné tento vyděračský potenciál malých stran výrazně oslabit.

Přesto zde zůstává prostor pro to, aby došlo k několika úpravám volební legislativy, které by odstranily určité nedokonalosti stávajícího českého sněmovního volebního zákona. Bylo by vhodné spojit stávající menší volební obvody ve větší tak, aby se nově vzniklé (sdružené) kraje svou velikostí přiblížily velikosti stávajících velkých volebních krajů – například tak, že vznikne devět volebních obvodů respektujících stávající správní členění ČR, aby se předešlo případným manipulacím s vymezením volebních obvodů (viz tabulka 6). Tímto opatřením by došlo k výraznému narovnání stávajících disproporcí mezi velikostmi jednotlivých volebních krajů. Současně by se zvýšila míra proporcionality volebních výsledků (srov. Charvát 2009a, Charvát 2009b: 77–79).

Tabulka 6: Počet mandátů rozdělovaných v jednotlivých volebních obvodech v modelu devíti volebních krajů

Volební (sdružený) kraj	2002	2006	2010
Praha	25	25	24
Středočeský kraj	23	23	24
Severozápad (Karlovarský + Ústecký)	19	19	19
Jihozápad (Jihočeský + Plzeňský)	23	23	24
Severovýchod (Liberecký + Královéhradecký)	19	19	19
Středovýchod (Pardubický + Vysočina)	21	21	21
Jihomoravský	23	23	23
Moravskoslezský	23	23	22
Střední Morava (Olomoucký + Zlínský)	24	24	24
Celkem	200	200	200

Zdroj: Vlastní výpočty autora; Charvát 2009a, Charvát 2009b: 77–79

Další přínosnou úpravou volební legislativy by bylo zrušení aditivní uzavírací klauzule, případně její nahrazení stupňovitou uzavírací klauzulí užívanou pro české sněmovní volby v devadesátých letech dvacátého století. V neposlední řadě by bylo potřeba upravit mechanismus preferenčního hlasování tak, aby při zpracování preferenčních hlasů byla zohledněna velikost volebních krajů. Toho je možné uspokojivě dosáhnout stanovením proměnlivé

percentuální hranice nutné pro posun vzhůru na stranické kandidátní listině, nejlépe v rozmezí čtyř až pěti procent – např. pět procent pro nejmenší volební obvody Severozápad a Severovýchod, čtyři procenta pak pro volební obvod Praha (podrobněji viz Charvát 2009a, Charvát 2009b: 80–83).

Tabulka 7: Příklad proměnlivé percentuální klauzule preferenčního hlasování při modelu devíti volebních krajů

Volební (sdružený) kraj	Klauzule pref. hlas.
Praha	4,00 %
Středočeský kraj	4,25 %
Severozápad (Karlovarský + Ústecký)	4,25 %
Jihozápad (Jihočeský + Plzeňský)	5,00 %
Severovýchod (Liberecký + Královéhradecký)	5,00 %
Středovýchod (Pardubický + Vysočina)	4,75 %
Jihomoravský	4,25 %
Moravskoslezský	4,25 %
Střední Morava (Olomoucký + Zlínský)	4,25 %

Zdroj: Vlastní výpočty autora

Otázkou zůstává i možnost změny poslanců na lichý počet, čímž by bylo možné předejít patovým situacím. Samozřejmě lichý počet poslanců představuje uspokojivé řešení, jak se vyhnout patovým situacím, jen v tom případě, že všechny politické strany disponují určitým koaličním potenciálem. Pokud ovšem ve hře zůstává strana, která disponuje nulovým koaličním potenciálem, pak takové řešení nemusí zabránit situaci podobné „volebnímu patu“ (podrobněji viz Charvát 2009a, Charvát 2009b: 81–83). Podobně pak nemusí vést zavedení lichého počtu poslanců ke kýženému výsledku, nepodaří-li se sněmovním klubům vypořádat s fenoménem „přeběhlictví“.

Poznámky:

1. Mezi dalšími jmenujme například i Tomáše Lebedu v pořadu *Studio STOP* v Českém rozhlasu 6 (viz *Pokus o změnu volebního systému čekají komplikace*) nebo ve zcela stejném duchu na zasedání Ústavně-právního výboru Senátu a Stálé komise Senátu pro Ústavu České republiky a parlamentní procedury konané dne 15. dubna 2009, kde podporu principům vládního zadání pro volební reformu vyslovili rovněž Michal Klíma či Ladislav Mrklas.
2. Jednalo se například o hypotetickou situaci, kdy by ODS jako vítězná strana ve sněmovních volbách konaných v roce 2006 získala bonus, ale Miroslav Kalousek by se nakonec přece jen v létě roku 2006 dohodl na menšinové vládě ČSSD a KDU-ČSL s podporou KSČM. Na jiném místě šlo pro změnu o modelování volebních výsledků v hypotetické situaci, že by se Strana zelených nedostala do Poslanecké sněmovny, protože by bonus pro volebního vítěze získávala ODS, i když by sněmovní většinou disponovala případná koalice stran ČSSD a KSČM. Případně by nadpoloviční

většinu sněmovních mandátů získala koalice ODS a KDU-ČSL, ačkoli tato by získala méně voličských hlasů, než kolik by činil součet voličských hlasů ČSSD a KSČM (více viz níže; srov. Charvát 2009a, Charvát 2009b: 74–77).

3. Je třeba zdůraznit, že k výsledkům matematického modelování je třeba přistupovat s jistou rezervou. Ačkoli volební simulace založené na výsledcích předchozích voleb nabízejí velmi užitečný nástroj pro srovnávání předkládaných variant volebního inženýrství a poskytují cennou informaci o možných dopadech a tendencích zamýšlených změn volebních pravidel, kterou nelze jiným způsobem získat, nemusí se předpokládané efekty dostavit. Současně je třeba si uvědomit, že modelové simulace nedokáží zachytit případné proměny volební strategie kandidujících subjektů a voličů související s případnou změnou pravidel hlasování, protože není možné odvodit z výsledků voleb podle proporčního volebního systému, jak by volby dopadly při zavedení větší nové volební techniky apod. V námi zkoumaném tématu se nicméně tohoto problému nemusíme příliš obávat, protože zavedení všech vládou navržených variant volební reformy by pravděpodobně nemělo výraznější dopad na strategické chování kandidujících subjektů, ani hlasujících voličů.
4. Otázkou zůstává, zda by si i TOP 09 nezasloužila označení velká strana, jak to učinil například Josef Mlejnek v rozhlasovém pořadu *Studio STOP* na Českém rozhlasu 6 (viz *Česká republika má za sebou sněmovní volby*). Odpověď na tuto otázku zřejmě ukáže až čas. Pak by se jednalo dokonce o tři velké a dvě středně velké politické strany. Na logice další argumentace by to nicméně nic neměnilo.
5. Z Tabulky 4 je zřejmé, že na (další) bonusový mandát pro ČSSD výrazně přispěly svými nevyužitými hlasy z prvního skrutinia i TOP 09 a Věci veřejné, tedy koaliční partneři ODS.
6. Důvody pro výběr Gallagherova indexu disproporcionality a dalšími souvisejícími problémy se zabývám jinde (srv. Charvát 2010a, Charvát 2010b: 9–14).
7. Dalším významným problémem procesu vládnutí v České republice (ale nejen zde) je fenomén přeběhlictví. Ten se ale výrazněji projevuje až v průběhu fungování vládní koalice, protože mu zde nebude věnována pozornost.

Použité zdroje:

- Bureš, Jan. 2009. „Změna volebního systému – jaká a proč vůbec?“ *Přítomnost*, č. 4, 64–66.
- Gallagher, Michael. 1991. „Proportionality, Disproportionality and Electoral Systems.“ *Electoral Studies* 10, č. 1, 33–51.
- Gallagher, Michael a Mitchell, Paul, eds. 2005. *The Politics of Electoral Systems*. Oxford: Oxford University Press.
- Havlík, Vlastimil a Kopeček, Lubomír. 2008. „Krise vládnutí v České republice. Analýza působení volebního a stranického systému a návrhy možných řešení.“ *Politologický časopis* 15, č. 3, 183–205.
- Charvát, Jakub. 2009a. „Několik poznámek ke třem variantám návrhu reformy volebního systému do Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky z roku 2008.“ *Člověk*, č. 14 (<http://clovek.ff.cuni.cz/view.php?cislocianku=2009031503>).
- Charvát, Jakub. 2009b. „Řecká varianta a reforma sněmovního volebního systému.“ *Evropská volební studia* 4, č. 1, 66–89 (http://ispo.fss.muni.cz/uploads/EVS/007/EVS_4_1_5.pdf).
- Charvát, Jakub. 2009c. „Volební reforma a spravedlnost. Odpověď Zbyňku Klíčovi.“ *Revue Politika* 7, č. 4 (<http://revuepolitika.cz/clanky/83/volebni-reforma-a-spravedlnost>).
- Charvát, Jakub. 2010a. „Recenzní stať ke knize Volební systémy (R. Chytilík, J. Šedo, T. Lebeda, D. Čaloud).“ *Člověk*, č. 17 (<http://clovek.ff.cuni.cz/view.php?cislocianku=2010010101>).
- Charvát, Jakub. 2010b. „Proporcionalita volebních výsledků: měření, problémy, vlivy.“ *Slovenská politologická revue* 10, č. 1, 2–38.

- Just, Petr. 2002. „Koaliční vládnutí na Slovensku 1990–2002.“ In: *Vládní modely v parlamentních systémech*. Ed. Blanka Řichová. Olomouc: Moneta – FM, 121–140.
- Just, Petr. 2004. „Slovenská republika.“ In: *Komparace politických systémů III*. Eds. Ladislav Cabada a Vladimíra Dvořáková. Praha: Oeconomica – Nakladatelství Vysoké školy ekonomické, 77–114.
- Klíč, Zbyněk. 2009. „Reforma volebního systému pomáhá i malým stranám.“ *Revue Politika* 7, č. 2 (<http://revuepolitika.cz/clanky/48/reforma-volebniho-systemu-pomaha-i-malym-stranam>).
- Lijphart, Arend. 1984. „Trying to Have the Best of Both Worlds: Semi-Proportional and Mixed Systems.“ In: *Choosing an Electoral System. Issues and Alternatives*. Eds. Arend Lijphart a Bernard Grofman. New York/London: Praeger, 207–213.
- Nohlen, Dieter. 1990. *Wahlrecht und Parteiensystem. Über die politischen Auswirkungen von Wahlsystemen*. Opladen: Leske Verlag + Budrich.
- Pecháček, Štěpán a Němec, Jan. 2008. „Návrh změn volebního systému do Poslanecké sněmovny: analýza a alternativní pojetí.“ *Studie č. 1.191*. Praha: Parlamentní institut (<http://www.psp.cz/sqw/text/orig2.sqw?idd=30247>).
- Powell, G. Bingham. 2000. *Elections as Instruments of Democracy. Majoritarian and Proportional Visions*. New Haven: Yale University Press.
- Powell, G. Bingham a Vanberg, Georg S. 2000. „Election Laws, Disproportionality and Median Core-pondence: Implications for Two Visions of Democracy.“ *British Journal of Political Science* 30, č. 3, 383–411.
- Sokol, Petr. 2008. „Jakou reformu potřebujeme.“ *CEVROREVUE* 8, č. 6–7, 4 (<http://www.cevro.cz/cs/cevrorevue/aktualni-cislo-on-line/2008/6-7/206672-jakou-reformu-potrebujeme.html>).
- Šedo, Jakub. 2009. „Reforma volebního systému v ČR – 20 let diskusí.“ *Evropská volební studia* 4, č. 2, 142–153 (http://ispo.fss.muni.cz/uploads/EVS/008/evs_4_2_4.pdf).

Internetové zdroje:

- Česká republika má za sebou sněmovní volby. Pořad *Studio STOP*, Český rozhlas 6, 31. května 2010 (http://www.rozhlas.cz/cro6/stop/_zprava/740587).
- Koaliční smlouva mezi Občanskou demokratickou stranou, Křesťanskou a demokratickou unií – Československou stranou lidovou, Stranou zelených. 2006 (http://www.ods.cz/docs/dokumenty/3koalicni_smlouva.pdf).
- Pokus o změnu volebního systému čekají komplikace. Pořad *Studio STOP*, Český rozhlas 6, 5. srpna 2008 (http://www.rozhlas.cz/cro6/stop/_zprava/481880).
- <http://volby.cz>